

WSTĘP

Prezentowany numer kwartalnika „Studia nad Rodziną” stanowi tom poświęcony złożonym wyzwaniom związanym z funkcjonowaniem jednostki i rodziny w obliczu kryzysu. Przedstawiany tom stał się konsekwencją podejmowanych dyskusji w obszarze uniwersalności i interdyscyplinarności zagadnienia kryzysu. Współczesne życie codzienne jest pełne napięć, stresów i niepewności. Wielu socjologów twierdzi, że mamy obecnie do czynienia ze społeczeństwem ryzyka. Jednostka, ale także rodzina i inne grupy pierwotne, stają w obliczu niepewnej przyszłości i rozpadającej się więzi społecznej, wymagającej ciągłej rekonstrukcji, permanentnej pracy nad budowaniem więzi, związanej z pracą nad emocjami, czyli takiej, która unieważnia, zmienia i redefiniuje emocje partnerów interakcji oraz podmiotu działającego, dając, chociażby chwilowe, poczucie wzajemnej akceptacji i bezpieczeństwa życia grupowego¹. Dotychczasowa terażniejszość naznaczona jest istnieniem wielu zjawisk wyzwalających uczucie zagrożenia i lęku społecznego niemal we wszystkich sferach ludzkiej egzystencji. Pojawiający się kryzys gospodarczy i ekonomiczny, szybkość rozwoju cywilizacyjnego oraz przemiany w sferze społecznego i kulturowego funkcjonowania człowieka to zmiany kryzysogenne, burzące często w sposób traumatyczny dotychczasowy ład społeczny, wywołujący spadek kondycji i dobrostanu człowieka oraz zaburzenia w wielu wymiarach życia społecznego, w tym rodzinnego².

Wieloaspektowość kryzysu – wprowadzenie

Wybór zagadnienia związanego z szeroko rozumianym kryzysem w funkcjonowaniu człowieka i rodziny nie był przypadkowy. Wydaje się bowiem, iż problematyka ta, z jednej strony szeroka, a z drugiej specyficzna i specjalistyczna, umożliwia stworzenie przestrzeni do dyskusji dla grona specjalistów z różnych

¹ K.T. Konecki, B. Pawłowska, *W stronę socjologii emocji*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, t. 9, 2 (2013), s. 6-7.

² B.M. Nowak, *Rodzina w kryzysie złożonym – kontekst resocjalizacyjny*, „Resocjalizacja Polska”, 2 (2011), s. 159.

dziedzin: pracy socjalnej, pedagogiki, psychologii, socjologii, nauk o rodzinie czy innych dyscyplin, w których zwraca się uwagę na wpływ sytuacji kryzysowych na jednostkę i jej zachowanie. Problematyka kryzysu nie jest kwestią nową na gruncie nauk społecznych. Często zwraca się uwagę na jej praktyczne odniesienia i znaczenie dla osób, które na co dzień pracują w obszarze szeroko rozumianego wsparcia. Ponadto należy podkreślić, iż problematyka ta wiąże się z licznymi kwestiami teoretycznymi i praktycznymi. Z perspektywy teoretycznej znane są liczne i szczegółowe opracowania wskazujące na teoretyczne podstawy kryzysu, czynniki wyzwalające reakcje kryzysowe, jak również aspekty związane z właściwościami jednostki w odpowiedzi na szeroko rozumianą sytuację kryzysową. Zagadnienie to jest szczególnie szeroko opracowane empirycznie na gruncie psychologii, ale również inne dyscypliny naukowe jak np. pedagogika, socjologia, posiadają opracowania empiryczne i teoretyczne z tego zakresu. Z drugiej strony podejmując zagadnienie kryzysu należy mieć na uwadze cały obszar wiedzy odnoszący się do praktycznych zastosowań wyników badań empirycznych z tego obszaru.

Podejmując naukową dyskusję nad zagadnieniem kryzysu w rodzinie i rodziny w kryzysie, pojawiała się potrzeba dokonania analizy w przestrzeni interdyscyplinarnej. Interesujące okazało się spojrzenia na podjęte zagadnienie z perspektywy pracy socjalnej, pedagogiki, nauk o rodzinie, psychologii i socjologii. Idea, która znalazła się u podstaw tego pomysłu wywodziła się zarówno z obserwowanych dyskusji teoretycznych, jak i trudności praktycznych, z którymi spotykają się osoby pracujące w obszarze pomocowym.

Konceptualizacja zjawiska kryzysu

Nie sposób prowadzić powyższy dyskurs bez sprecyzowania określenia *kryzys*, który może być związany z niemalże każdą sferą życia człowieka. Zdaniem Beaty Nowak „kryzysy rozwojowe są zjawiskiem naturalnym, doświadczanym przez każdą rozwijającą się jednostkę i rodzinę. Nienaturalne są natomiast wszystkie inne rodzaje kryzysów, z którym i radzenie sobie wymaga posiadania specyficznych cech osobowych, zdolności i umiejętności oraz określonej wiedzy umożliwiającej przetrwanie”³.

Kryzys można zdefiniować jako nawracające w nierównych odstępach czasowych odczuwanie problemów dotyczących różnych wymiarów życia, począwszy od ekonomicznych, demograficznych, humanistycznych, po polityczne i społeczne. Kryzysowi zwykle towarzyszy dyskomfort oraz poczucie lęku i niepewności. Jest to pewien stan, w którym system stara się rozwiązać problem zmierzając

³ Tamże, s. 162.

jednocześnie ku przyszłości, bądź trwają z wiarą, że problemy rozwiążą się same. Może zdarzyć się, iż nie dotrze on do świadomości całej zbiorowości, co może stanowić utrudnienie w pokonywaniu jego przyczyn. Nieodzowna jest konfrontacja stanu obecnego z przeszłością. Ale w takim rozumowaniu może wystąpić dylemat co do punktu odniesienia, tzn. od której chwili należy przyrównać stan obecny⁴.

Ponadto kryzys jest wykorzystywany dla określenia wielu sytuacji, kiedy coś gwałtownie ulega zmianie, czemu towarzyszą negatywne emocje⁵. Zdaniem Zenomeny Płużek kryzys bywa niekiedy zamiennie używany z takimi terminami jak stres, konflikt, trudna sytuacja, reakcja na utratę kogoś bliskiego (żałoba) albo sytuacja, która wymaga natychmiastowej pomocy otoczenia i interwencji w środowisku⁶. Wieloznaczność terminu kryzys utrudnia i komplikuje posługiwanie się literaturą. Należy zwracać uwagę w jakim sensie i o jakim kryzysie jest mowa. Zgodnie z klasyczną definicją podaną przez Ericha Lindemanna i Geralda Caplana (1961, 1964) termin *kryzys* „oznacza reakcję człowieka zdrowego na trudną sytuację. W sytuacji tej człowiek nie może wykorzystać swoich umiejętności rozwiązywania problemów, gdyż stały się niewystarczające. Nie ma gotowych sposobów radzenia sobie. Stąd następuje faza poszukiwania rozwiązania. Jakaś przeszkoda uniemożliwiła realizowanie bardzo ważnych celów życiowych”⁷.

Należy mieć na uwadze również fakt, iż zjawisko kryzysu jest powszechne i staje się doświadczeniem prawie każdego z nas. Tym samym zasadne wydaje się podejmowanie tej ważnej problematyki z perspektywy różnych dyscyplin naukowych. W teorii kryzysu wskazuje się, że zawiera on w sobie dwie potencjalności. Z jednej strony bycie w kryzysie może stać się dla danej osoby, początkiem jej trudności a nawet zaburzeń na poziomie zdrowia psychicznego. Kryzys może przyczynić się tym samym do zaburzenia cyklu życiowego człowieka. Z drugiej strony kryzys jest ujmowany jako sytuacja, która potencjalnie może stwarzać człowiekowi możliwość rozwoju. W tym ujęciu jest on traktowany jako trudny początek nowych możliwości rozwojowych człowieka. Kryzys jako sytuacja początkowo bardzo trudna, staje się w efekcie szansą rozwojową człowieka, z której czerpie on siłę do pokonywania trudności, które pojawiają się na drodze do jego celów⁸.

⁴ M. Golka, *Cywilizacja. Europa. Globalizacja*, Poznań 1999, s. 40-42.

⁵ W. Badura-Madej, *Podstawowe pojęcia teorii kryzysu i interwencji kryzysowej*, w: W. Badura-Madej (red.). *Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej*, Warszawa 1996, s. 15.

⁶ Z. Płużek, *Psychologia pastoralna*. Kraków 1991, s. 86.

⁷ Tamże, s. 87.

⁸ Por. I. Heszen-Niejodek (red.), *Doświadczenie kryzysu-szansa rozwoju czy ryzyko zaburzeń?*, Katowice 1995, s. 12.

Podając zagadnienie sytuacji kryzysowych w rodzinie i w życiu jednostki, istotne jest zwrócenie uwagi na różnorodność obszarów kryzysowych. W poniższym tomie kryzys ujmowany w szerokich kategoriach. Znajdują się w nim artykuły, które ujmując kryzys w kontekście funkcjonowania rodziny (kryzysu wywołanego silnym stresem w rodzinie, trudności z problemem alkoholowym, kary pozbawienia wolności, opieki perinatalnej w hospicjum). Czytelnik znajdzie w tym tomie również odniesienia do sytuacji kryzysowych osób pozostających bez pracy i bezdomnych. Interesujące są również zagadnienia odnoszące się do kwestii motywacji własnej pracownika socjalnego, jak również metod pracy z rodziną i jednostką w sytuacjach okołokryzysowych (mediacje, streetworking, praca z rodziną zastępczą).

Wieloaspektowość i różnorodność podjętej problematyki wskazują z jednej strony na wielość ujęć w jakim mogą być rozpatrywane i analizowane sytuacje kryzysowe w rodzinie. Z drugiej strony można zauważyć, że interdyscyplinarne spojrzenie na zjawisko kryzysu, umożliwi zwrócenie uwagi na te aspekty, które być może nie byłyby poddane analizie w kontekście tylko jednej dyscypliny naukowej.

Struktura opracowania

Strukturę niniejszego zbiorowego wydania „Studiów nad Rodziną” tworzy zasadniczo jedna część teoretyczno-analityczna, będąca prezentacją oraz syntezą dostępnej literatury w określonej problematyce.

I tak, ks. Dariusz Tułowiecki w opracowaniu *Problemy rodzin jako źródła zagrożeń bezpieczeństwa społecznego. Studium wybranych zagrożeń* omawia kwestię współczesnego bezpieczeństwa narodowego rozumianego w szerokim kontekście. Autor podkreśla, iż w skład szeroko rozumianego bezpieczeństwa wchodzi nie tylko brak ryzyka czy wprost zagrożenia wojną, lecz także poczucie bezpieczeństwa w innych segmentach życia: społecznym, ekonomicznym, ekologicznym czy też kulturowym. Bezpieczeństwo społeczne obejmuje życiowy dobrostan nie ograniczający się jedynie do wymiaru ekonomicznego, lecz zakładający możliwość rozwoju oraz udział w relacjach interpersonalnych uczestników życia danej zbiorowości. W społeczeństwie ryzyka – zdaniem Autora, nie istnieje stan całkowitej wolności od zagrożeń bezpieczeństwa, jednak państwo jest odpowiedzialne za optymalizację bezpieczeństwa a zmniejszenie jego zagrożeń. Pod szczególną kuratelą w aspekcie życia społecznego państwa powinna być rodzina. Jest ona mocno zespolona z filarem bezpieczeństwa społecznego – bezpieczeństwem socjalnym. Składa się na nie poczucie bezpieczeństwa ekonomicznego, mieszkaniowego oraz zdrowotnego. Autor opracowania zwracając uwagę na walory rodziny podkreśla, iż „jakość życia rodzinnego jest nierozzerwalnie związana z jakością życia

społecznego. Rodzina jest, bowiem miejscem wychowania i socjalizacji, kształtowania oraz budowania kapitału ludzkiego i społecznego, miejscem kształtującym stan ekologii społecznej i zdrowia społecznego, tworzenia kompetencji miękkich poszczególnych członków rodzin”. Ponadto ukazuje kierunek zmian współczesnej rodziny na płaszczyźnie szeroko rozumianego bezpieczeństwa społecznego.

Kolejny artykuł autorstwa Maryni Łuszczyńskiej *Pracownik socjalny w sytuacji kryzysu motywacji własnej – charakterystyka zjawiska i propozycje przeciwdziałania* porusza bardzo istotną kwestię związaną z problemami, z którymi musi zmierzyć się pracownik socjalny. Autorka podkreśla, iż „kryzys motywacji pracownika socjalnego nieuchronnie wpływa na obniżenie jakości jego pracy, co może negatywnie oddziaływać na klienta pomocy społecznej, ale też powodować odpływ pracowników socjalnych z zawodu. Kryzys motywacji stanowi również wyzwanie dla obszaru kształcenia, nie tylko samych pracowników socjalnych, ale też kadry kierowniczej, odpowiedzialnej za realizację usług pomocowych”. Nie sposób nie zgodzić się z powyższym stwierdzeniem, tym bardziej, iż podmiotem działań pracownika socjalnego jest człowiek potrzebujący pomocy. Autorka skupia się przedstawieniu warunków kryzysu motywacji, skutkach obniżających profesjonalną pomoc, a także sposobach przeciwdziałania temu zjawisku. Ponadto wskazuje na zmiany w systemie zarządzania instytucjami pomocy społecznej, proponuje osobom kierującym pracą socjalną wykorzystanie istniejących narzędzi wsparcia pracowników np. w postaci superwizji. Zwraca uwagę na różnorodne sposoby podnoszenia motywacji przez samych pracowników socjalnych w procesie samorozwoju, m. in. postuluje o konieczność przeprowadzenia rzetelnej diagnozy zjawiska motywacji do pracy, wypalenia zawodowego, przemocy w miejscu pracy, mobbingu, zapewnienia bezpiecznych warunków pracy, wprowadzenia systemowego wsparcia psychologicznego, coachingowego i superwizyjnego, rozdzielania wsparcia finansowego od pracy socjalnej w toku zadań pracownika socjalnego, wprowadzenia systemu kontroli jakości zdrowia psychicznego czy też o wspieranie podziału zadań w zależności od posiadanej specjalizacji.

Ks. Stanisław Biały w tekście zatytułowanym *Hospicjum jako forma opieki perinatalnej w celu zapobiegania zjawisku aborcji*, porusza bardzo istotną z punktu widzenia społecznego kwestię opieki kobiet, które poczęły chore dzieci. Autor pochyła się nad traumą związaną z dylematem „urodzić czy usunąć chore letalnie dziecko”, podkreśla rolę hospicjum perinatalnego w procesie wsparcia kobiet w tej trudnej dla nich sytuacji. W opracowaniu zostaje omówiona działalność hospicjów perinatalnych w Polsce. S. Biały podkreśla fakt, iż „Polska jest krajem, gdzie coraz więcej poczyną się dzieci z wadami wrodzonymi, nie wykluczając tych, które bezpośrednio prowadzą do śmierci”. Wskazując na pilną potrzebę uruchamiania hospicjów perinatalnych Autor stwierdza, iż „w kontekście skokowego rozwoju

chorób cywilizacyjnych potrzeba ośrodków, które mogłyby nieść skuteczną pomoc perinatalną paliatywną jest ogromna”. W artykule zostaje poruszona kwestia opieki okołoporodowej m.in. w kontekście etycznego oraz holistycznego podejścia do pacjentek. Mimo, iż w zakresie funkcjonowania opieki okołoporodowej, można mówić o zmianach, które idą w absolutnie dobrym kierunku, to wciąż istnieje konieczność sprawowania hospicyjnej opieki perinatalnej.

Artykuł Małgorzaty Przybysz-Zaremby *Rodzina z problemem alkoholowym – studium przypadku. W kierunku pomocy i wsparcia* stanowi głos w dyskusji dotyczącej sytuacji rodzin borykających się z syndromem alkoholizmu jednego lub więcej jej członków. Rodzina dysfunkcyjna nie jest w stanie wypełniać swoich zasadniczych funkcji m. in. opiekuńczej, wychowawczej, socjalizacyjnej, małżeńskiej czy materialnej. Autorka podkreśla sytuację dzieci rodzin dysfunkcyjnych „u dzieci wychowywanych w rodzinie alkoholowej obserwuje się podwyższony poziom objawów internalizujących, w tym lęku i depresji”. M. Przybysz-Zaremba powołuje się na badania przeprowadzone przez U.W. Preussa, M.A. Schuckita, T.L. Smitha, S. Barnow i G.P. Danko, które wskazują, iż poziom tych symptomów wzrasta wraz ze wzrostem liczby osób w rodzinie nadużywających alkoholu. Zaburzenia te, niejednokrotnie są na tyle „głębokie”, podkreśla Autorka, że mogą utrzymywać się przez wiele lat, a niekiedy i przez całe życie. Niejako bazę do dyskursu na powyższy temat stanowi opis studium przypadku, na podstawie kilkuosobowej rodziny, z którą został przeprowadzony wywiad. Ponadto w opracowaniu została poruszona kwestia pomocy i wsparcia rodzin z problemem alkoholowym. Oprócz wsparcia instytucjonalnego Autorka zachęta także do wysiłku wszystkich członków rodziny na rzecz odbudowania jej „normalnego” funkcjonowania jako nieodzownego podłoża pomocy specjalistycznej.

Natomiast Joanna Szymanowska w artykule *Psychospołeczne aspekty funkcjonowania rodzin z dzieckiem niepełnosprawnym* omawia wysiłek domowników w sferze psychospołecznej posiadających chore dziecko. W celu uwypuklenia zagadnienia Autorka posługuje się metodą indywidualnego przypadku stosując techniki badawcze w postaci wywiadu narracyjnego oraz techniki projekcyjnej w formie listu do rodzica oczekującego narodzin dziecka z niepełnosprawnością. W tekście analizie poddano takie zagadnienia, jak: obciążenia i trudności związane z niepełnosprawnością, percepcję sytuacji stresowej, a także zasoby rodziny i możliwości adaptacyjne. We wnioskowaniu dotyczącym funkcjonowania rodzin w sferze psychospołecznej Autorka podkreśla istotę zwrócenia uwagi na rodzicielską percepcję głównego stresora, jakim jest niepełnosprawność dziecka. Podkreśla, iż „sposób jego postrzegania jest zależny m. in. od dotychczasowych doświadczeń w zakresie radzenia w sytuacjach problemowych, rodzaju sytuacji stresowej, cech danej rodziny oraz fizycznych i psychicznych właściwości osób

wchodzących w skład systemu rodzinnego. (...) Wyłącznie negatywny sposób spostrzegania stresora powoduje wystąpienie silnych napięć, które w konsekwencji mogą prowadzić do stresu rodzinnego”.

Kolejna publikacja autorstwa Donaty Liberackiej *Pomoc psychologiczna rodzinom w kryzysie – specyfika wsparcia w ostrym i przewlekłym stresie* omawia istotę kryzysu, jako formę zakłócenia dotychczasowej równowagi psychicznej. Porusza także zagadnienie wsparcia rodzin, będących w stanie ostrego oraz chronicznego stresu z uwzględnieniem różnic i podobieństw w charakterystykach tychże rodzin. Zaprezentowane refleksje stanowią pogłębioną syntezę literatury przedmiotu oraz konkluzje wynikające z pracy z rodzinami w warunkach przeżywania kryzysu związanego z zachorowaniem bliskiej osoby (Oddział Anestezjologii i Intensywnej Terapii Szpitala Uniwersyteckiego w Krakowie oraz Oddział Rehabilitacji Neurologicznej Szpitala Św. Rafała w Krakowie).

Renata Deka porusza zagadnienie dotyczące funkcjonowania w społeczeństwie skazanego oraz jego najbliższych. W opracowaniu *Kara pozbawienia wolności – sytuacja kryzysowa w życiu skazanego i jego rodziny* zwraca uwagę na to, iż „kara pozbawienia wolności to jeden z podstawowych instrumentów oddziaływania na sprawców przestępstw. Jakkolwiek kara ta stanowi naturalną i w pełni uzasadnioną konsekwencję społecznie nieakceptowanego czynu, nie można pominąć faktu, że jej zastosowanie także pociąga za sobą negatywne następstwa”. Co warte podkreślenia, Autorka zauważa, iż uwięzienie jednego z członków rodziny niekorzystnie rzutuje nie tylko na egzystowanie samego skazanego, ale również całej rodzinnej. Artykuł opisuje problemy, na jakie napotyka osadzeni oraz członkowie jego rodziny. Izolacja więzienna zaś służy jako przykład sytuacji kryzysowej. Ponadto wskazano na negatywne konsekwencje pobytu w warunkach izolacji penitencjarnej, m. in. stygmatyzacja, czyli kształtowanie negatywnej tożsamości społecznej oraz procesy standaryzacji i degradacji. Przedstawiona jest także sytuacja rodziny wobec izolacji jednego z jej członków z uwzględnieniem sytuacji dziecka, kiedy skazane zostało jedno z rodziców.

Publikacja Magdy Urbańskiej *Mediacje i ich wykorzystanie w pracy socjalnej z rodziną* opisuje mediacje jako proces, w trakcie którego skonfliktowane strony, przy pomocy bezstronnego i neutralnego mediatora wypracowują wzajemnie je satysfakcjonujące porozumienie. W publikacji przytoczono pojęcie mediacji, rodzaje a także perspektywy jej wykorzystania w kontekście pracy socjalnej. Autorka wspomina także o roli mediatora w środowisku szkolonym w formie mediacji rówieśniczej. Przedstawiono procedurę postępowania mediacyjnego w pracy socjalnej oraz korzyści i problemy związane z mediacją jako metodą pracy z klientami pomocy społecznej.

Z kolei w bardzo istotnym z punktu widzenia socjalnego opracowaniu Joanny Kluczyńskiej *Streetworking jako próba przeciwdziałania zjawisku wykluczenia społecznego* nawiązano do zarówno do historii jak i głównych założeń oraz misji streetworkingu, zwanego też uliczną pracą socjalną. Jak podkreśla Autorka: „ta forma wspierania ludzi w sposób szczególnie wykluczonych społecznie – dotkniętych bezdomnością, uzależnionych od alkoholu czy narkotyków, prostytuujących się i dzieci ulicy – od pewnego czasu staje się w Polsce coraz bardziej popularna (...). Streetworking nawiązuje także to najważniejszych założeń pracy socjalnej: indywidualnego podejścia do wspomaganego, poszanowania jego godności, prawa do samostanowienia, uszanowania jego prawa do podejmowania decyzji, także braku zgody na przyjęcie pomocy”. Autorka akcentuje niecodzienną rolę streetworkerów, którzy pozbawieni są symbolicznej bariery biurka, która to bariera czyni z nich urzędników. Podkreśla jednocześnie wyjątkowość tychże relacji, z racji bezpośredniej styczności z potrzebującymi.

Artykuł noszący tytuł *Pomoc osobom bezdomnym w Paryżu* autorstwa ks. Jarosława Korala porusza kwestię stowarzyszeń charytatywnych prowadzących działalność na rzecz ludzi bezdomnych w kontekście polityki socjalnej państwa francuskiego. Specjalną uwagę zwraca Autor na pracę Stowarzyszenia Barka Serca, Stowarzyszenia Okruch Chleba, Komitetu Bezdomnych, Stowarzyszenia Prawo do mieszkania oraz Paryskiego Socjalnego Pogotowia Ratunkowego. Szczegółowej analizie została poddana praca wymienionych organizacji wraz z zarysem historycznym. Stowarzyszenia charytatywne i humanitarne odgrywają niezwykle istotną rolę w niesieniu pomocy osobom bezdomnym. Paryż to miejsce, gdzie bezdomność, jawi się jako autentyczny problem społeczny, gdzie jednocześnie Paryż i region paryski oferują największą, w skali kraju, ilość form bardzo zróżnicowanego wsparcia. Autor opracowania wskazuje także na postawy osób bezdomnych względem otrzymywanej przez nich pomocy ze strony państwa. W artykule zostaje uwypuklona doniosłość niesionej pomocy, która przyczynia się do odbudowania nadszarpniętej tożsamości osoby bezdomnej i ma na celu reintegrację jej ze społeczeństwem.

W opracowaniu Piotra Zawady *Pokolenie bezrobotnych na podkarpaciu, zjawisko wykluczenia* mowa jest o bezrobociu jako sytuacji analizowanej między innymi na gruncie ekonomii, i związanej ze stanem nierównowagi, jaki ma miejsce wówczas, gdy popyt na pracę jest mniejszy niż jej podaż. W artykule dokonana została analiza zjawiska wykluczenia społecznego w kontekście rozstrzygnięć związanych z modelami opisującymi rynki pracy. Ponadto Autor w ujęciu interdyscyplinarnym omawia zjawisko bezrobocia z uwzględnianiem m. in. nauk ekonomicznych, socjologicznych czy też katolickiej nauki społecznej. Wskazuje także na fakt, iż jest pewien uniwersalny obszar nie podlegający sporom, mianowicie: bezrobocie to problem społeczny. W publikacji dokonana została szczegółowa charakterystyka województwa podkarpackiego wraz z odniesieniem się do zjawiska wykluczenia.

* * *

W tym miejscu zespół redakcyjny niniejszego wydania „Studiów nad Rodziną” pragnie podziękować wszystkim Autorom opracowań, którzy podjęli się uczestnictwa w przedsięwzięciu wydawniczym oraz za wnikliwą analizę rzeczywistości zawartej na kartach Ich opracowań.

*Jolanta Łodzińska**
*Justyna Kurtyka-Chałas***
Redaktorzy tematyczni

Bibliografia

- Badura-Madej W., *Podstawowe pojęcia teorii kryzysu i interwencji kryzysowej*, w: W. Badura-Madej (red.). Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej, Warszawa 1996.
- Golka M., *Cywilizacja. Europa. Globalizacja*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 1999.
- Heszen-Niejodek I. (red.), *Doświadczenie kryzysu-szansa rozwoju czy ryzyko zaburzeń?*, Wydawnictwo UŚ, Katowice 1995.
- Konecki K. T., Pawłowska B., *W stronę socjologii emocji*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, t. 9, 2 (2013), s. 6-9.
- Nowak B. M., *Rodzina w kryzysie złożonym – kontekst resocjalizacyjny*, „Resocjalizacja Polska”, 2 (2011), s. 159-169.
- Płużek Z., *Psychologia pastoralna*. Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy, Kraków 1991.

* **Jolanta Łodzińska** – dr n. hum. w zakresie socjologii, adiunkt w Katedrze Teorii i Metod Pracy Socjalnej w Instytucie Socjologii na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Kierownik Zakładu Pomocy i Profilaktyki Społecznej. Zainteresowania naukowo-badawcze oscylują wokół następujących problemów: wypalenie i stres zawodowy, socjologia pracy i medycyny, funkcjonowanie rodziny w dobie późnej ponowoczesności oraz etyka życia społecznego.

** **Justyna Kurtyka-Chałas** – dr n. hum w zakresie psychologii, adiunkt w Katedrze Teorii i Metod Pracy Socjalnej w Instytucie Socjologii na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Głównym obszarem jej zainteresowań naukowych jest psychogerontologia, psychologia rodziny i rozwój człowieka w ciągu życia oraz interwencja w sytuacjach kryzysowych w rodzinie.